

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 120 1999

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Lars Lönnroth, Stina Hansson

Lund: Per Rydén, Margareta Wirmark, Eva Hættner Aurelius

Stockholm: Ingemar Algulin, Anders Cullhed

Uppsala: Bengt Landgren, Johan Svedjedal, Torsten Pettersson

Redaktörer: Hans-Göran Ekman (uppsatser) och Anna Williams (recensioner)

Inlagans layout: Anders Svedin

Distribution: Svenska Litteratursällskapet,

Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 UPPSALA

Utgiven med stöd av

Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 Uppsala. Uppsatserna granskas av externa referenter. Ej beställda bidrag skall inlämnas i form av utskrift och efter antagning även på diskett i något av ordbehandlingsprogrammen Word for Windows eller Word Perfect.

ISBN 91-87666-16-2

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Gotab, Stockholm 2000

Varför är Sven Dufva tvehänt?

AV RALF NORRMAN

I. Det lika och det olika

Huvudpersonen i Johan Ludvig Runebergs dikt "Sven Dufva" (1848) har ett mycket speciellt förhållande till skillnaden mellan *höger* och *vänster*. Man kan uttrycka saken så att Sven Dufva antingen inte *kan*, eller också inte *vill*, lära sig skillnaden mellan höger och vänster. Det är denna oförmåga eller ovilja att *göra åtskillnad*, dvs i detta fall att göra den åtskillnad som uttrycks av de två termerna i motsatsparet *höger – vänster*, som ger Runebergs berömda dikt dess tematiska djup.

"Ständigt rakt tvertom"?

Runebergs dikt är avtryckt i sin helhet i slutet av uppsatsen, och jag hänvisar nu läsaren till stroferna 8–12, i vilka vi första gången får stifta bekantskap med Svens egenartade sätt att förhålla sig till höger och vänster.

I dessa fem strofer har handlingen framskridit så långt att Sven blivit rekryt vid Dunckers kompani, och nu skall han lära sig exercera. Det visar sig nu att Sven både *kan*, och samtidigt *icke kan*, exercera. När korpralen beordrar "höger-om" och "vänster-om" så vänder Sven förvisso, men inte åt rätt håll. Han tar nog höger-om och vänster-om, "men ständigt rakt tvertom" (strof 9).

På samma sätt som Sven har problem med den skillnad som uttrycks i motsatsparet *vänster – höger*, har han också problem med den skillnad som uttrycks i motsatsparet *uppe – nere* (eller *hög – låg*). För det tredje har han problem med den skillnad som uttrycks i motsatsparet *framåt – bakåt*. När den övermäktiga fiendestyran står i beråd att ta sig över bron (stroferna 18–19), och det ges order om reträtt, dvs order att dra sig *bakåt*; då är Sven som vanligt trogen sin stil och rycker i stället *framåt*, dvs går till anfall (stroferna 19–20).

Väl nere på bron visar han sig vara den perfekta krigaren. Han gör ingen åtskillnad; likt en tennis-spelare som har lika god backhand som forehand

delar Sven ut "vänster-om" och "höger-om" till envar framryckande fiende så att fienden dimper "tvertom" (strof 21).

Här på bron kommer Sven Dufvas säregna exercis (strof 8) till sin rätt.¹ Sven har hitintills gjorts till allmänt åtlöje; alla utan åtskillnad ("befäl och manskap"; strof 11) har begabbat och gjort narr av honom, och betraktat honom som någonting underligt (ett "underting"; strof 11). Men denna samma Sven blir nu ingenting mindre än en *frälsare*, en som *räddar* sina kamrater och hela truppen, och därmed indirekt och symboliskt hela sitt land och sitt folk. Jfr strof 23: "Den der har *räddat* oss" (min emfas).

Såsom vi har sett skulle inte Sven ha kunnat genomgå sin mirakulösa transmutation från låghet till upphöjelse; från ringhet till storhet; från att ha varit den siste till att bli den främste; om det icke varit för det att han saknar förmåga att göra åtskillnad mellan hierarkiskt arrangerade enheter, och därvid framförallt saknar (eller inte vill tillägna sig) förmågan att se skillnaden mellan motsatser såsom *vänster – höger* och *bakåt – framåt*. Hans vägran (eller oförmåga) att göra skillnad mellan vänster och höger, och hans vägran (eller oförmåga) att göra skillnad mellan bakåt och framåt är en förutsättning för hans hjältedåd vid bron. Han attackerar då de andra flyr, och han slår fienden lika effektivt till höger som till vänster.

Om vi ser närmare på saken så kan vi notera att även Svens oförmåga att skilja på *högt* och *lågt* (*uppe* och *nere*) är en förutsättning för hans hjältedåd. Låt oss granska detta mera i detalj!

Det bokstavliga exemplet på Svens oförmåga att skilja på *uppe – nere* (och därmed indirekt på *högt* och *lågt*) får vi i strof 10 där Sven inte kan tillägna sig skillnaden mellan att hålla geväret "för fot", dvs med kolven vilande på marken (*nere*) eller på axeln (*uppe*). I sista raden heter det: "och skreks gevär för fot, flög hans på axeln lika lätt."

Det här är Runebergs exempel på Svens bokstavliga oförmåga att skilja på högt och lågt. Men

detta enskilda exempel, en praktisk oförmåga (eller ovilja), är givetvis inryckt bara för att ge oss mönstret för Svens generella oförmåga att skilja på högt och lågt, även i övrigt.

Ödet har tilldelat Sven en ”låg” roll i livet. Hans belackare, de som mobbar honom och gör narr av honom, gör sitt bästa för att säkerställa att han skall förbli i denna ”låga” position. Men på samma sätt som Svens gevär inte alltid vill hållas ”för fot” då *låghet* beordras, utan flyger ”på axeln lika lätt”, så vill inte heller riktigt Svens ambition och självrespekt, som mobbarna vill trycka ned så lågt som möjligt, hållas nere, utan ”lika lätt” sätter Sven upp för sig själv sådana målsättningar som är i jämnhöjd med de andras. De andra vill sätta honom på (hans låga) plats, men Sven vägrar att lyda, ty han är oförmögen (eller ovillig?) att skilja på högt och lågt.

Social hierarki

Sven Dufvas ställning i livet är den lägsta man kan tänka sig. Hans far är yrkesmilitär av relativt låg rang (sergeant), och fadern är ”afdankad, arm och grå” (strof 1). Sergeant Dufva har ”kring sig” nio barn (ibid), och ”yngst bland dem sin Sven” (ibid). Med andra ord hör Sven Dufvas familj (i det civila) till de lägre skikten i samhället, och dessutom är Svens position i familjen den sämsta – han är yngst i hela syskonskaran.² Någon mor omtalas inte; den enda föräldrelation i vilken vi ser Sven är hans förhållande till sin far, och det förhållandet är inte odelat lyckligt. Den första som tvivlar på Svens förmåga är hans far (se stroferna 4–6!).

Sven har således en dålig position, i samhällets sociala struktur. Han är på botten av varje tänkbar hierarki: lägsta militära rang (rekryt); sämsta position i en syskonskara (yngst), osv. I armén får han dubbelarbete som soldat och upppassare (”Fick vara dräng, der man höll rast, soldat der striden brann”, strof 13; jfr också strof 15, ”Och lät Sven Dufva passa upp”). I strof 3 jämförs Sven med en ”trälv”.

Att Sven har den sämsta positionen i syskonskaran är av speciell betydelse, ty i dikten finns klara antydningar om icke blott en social utan rentav en biologisk rangordning (hackordning). Det finns en ornitologisk symbolik i dikten. Det handlar visserligen inte om höns, men nog om fåglar, närmare bestämt om duvor. Svens och hans fars släkt-

namn är ”Dufva”. De två krigarna, den f.d. och den blivande, bär namn efter fredens fågel, vilket är ännu ett av de otaliga exemplen i denna dikt på hur motsatser (i detta fall *krig* – *fred*) upplöses och uppgår i varandra (jfr *höger* – *vänster*, etc.).

Fågelsymboliken i dikten finns, förutom i släktnamnet även i strof 5, där Svens far ”kutrtrar” såsom duvor gör (”och kutrtrade sin gamla ton”). Här är sergeanten framställd som en fågelförälder, och analogt blir då Sven en fågelunge: ”Sven lät upp sin breda näbb...” (ibid).

I dikten framställs (strof 2) Sven såsom fördelad och diskriminerad i syskonskaran. När förståndet har delats ut, har de äldre fått orättvist mycket, och ”för den son, som sist blef född, fanns knappt en smula kvar” (ibid). Det här är menat att vara roligt, men humorn är en dimridå som finns till för att skyla över det som i själva verket åsyftas. Det som dikten på ytan talar om är orättvis fördelning av förstånd, men det som dikten i verkligheten aktualiserar är orättvis fördelning av mat.

Att det yngsta barnet statistiskt sett skulle löpa någon större risk att bli förfördelat i ”utdelningen” av förstånd stämmer inte (– förutom i fråga om en enda sjukdom, vilken inte är relevant här). Det förekommer nog diskriminering av den svagaste individen i en kull i djurvärlden, men diskrimineringen sker inte vid utdelningen av förstånd, utan vid utdelningen av mat. En fågelförälder matar ungarna enligt hur eftertryckligt de fordrar att bli matade, och den svagaste blir lätt utan. I djurkullar (t.ex. gris-) finns ofta en svag individ. På engelska kallas en sådan svag unge *runt*, och det är nog den här biologiska verkligheten som i själva verket genomsyrar stroferna 2 och 5, fastän den har maskerats med humoristiskt nonsens om utdelning av ”förstånd”.

Vad fågelungar gör när de ”låter upp sin breda näbb” (jfr strof 5) är i själva verket att be om mat, det vet vi alla. I strof 5 handlar det förstas inte bokstavligen om lekamlig spis, utan om andlig spis såsom uppskattning, uppmuntran och tilltro. Nå, hur är det då? Får Sven någon tilldelning av denna livets andliga nödortf? Det sitter hårt inne (strof 6), men det visar sig till sist att det finns ”en smula kvar” (jfr strof 2), och i strof 7 får Sven sin vilja genom.

Motstånd

Omgivningen vill tilldela Sven en låg position, men Sven gör motstånd. Det är en av hans utmärkande egenskaper att inte ge efter. Han gör inte bara motstånd mot de anstormande ryssarna på bron; han gör även motstånd tidigare i dikten. Liksom allt annat i dikten är även Svens motstånd strukturerat kring frågan om förekomst eller avsaknad av *skillnad*.

I de andras ögon är det en stor *skillnad* mellan dem själva och Sven. Denna förmenta skillnad vill de ibland uttrycka rent konkret, genom att utestänga Sven. Sven förstår att man vill utestänga honom, men han accepterar det inte. Han är fast besluten att delta i kriget, och om han inte får vara med de andra, så tänker han kriga på egen hand: "Om jag ej får med andra gå, får jag väl ensam gå" (strof 12). "Krigar på egen hand" gör han också *de facto* på bron; de andra har flytt, och han är ensam.

De andra förstorar upp skillnader; Sven tonar ned dem. De andra förknippas med skillnad; i Sven däremot (som inte ens kan skilja på vänster och höger) upphävs all skillnad och allt är *detsamma som sin motsats*.

Gång på gång ser vi i dikten hur *det olika* blir *detsamma*. I stroferna 1–5 är Sven förment så *olik*, men det finns en polemisk udd i Svens replik "jo, soldat!" (strof 5). Då gubben för hundraelfte gången sjunger *samma* klagovisa, och frågar "hvad skall du bli, o Sven?", och Sven svarar "jo, soldat!", så är innebörden i svaret "*samma som du*." Det förmodat olika skall bli lika, bli *detsamma*. Soldatens son skall bli soldat, och det kan inte fadern kritisera, ty då skulle han kritisera *sig själv*.

Det finns även en demokratisk och jämlikhetsideologisk udd i Svens replik i strof 6: "Ja, mente gossen, 'här går allt helt avigt mig i hand; / kanske det mindre konstigt är, att dö för kung och land."

Svens hänvisning till döden är långtifrån oskyldig; tvärtom vet den här repliken (likt kulan i strof 27) mycket väl hur den tar. Döden är den stora demokratiska utjämnaren; inför döden är alla lika. Om Sven i livet är mindre värd, så är han åtminstone i döden likvärdig med alla andra. Att dö är det som alla är lika bra på.

I själva verket är kanske ändå i sista hand Sven Dufva dock *bättre* än de andra i konsten att dö.

För honom är ju allt detsamma; *vänster – höger, bakåt – framåt, högt – lågt* osv. Så varför inte på samma sätt *liv – död*? Då de andra dessutom inte sätter något värde på Svens liv, varför skulle han sätta något värde på det själv? Just precis ur en sådan här mentalitet uppstår hjältematerial.

Man kan jämföra med en annan av Runebergs dikter: "Soldatgossen." I den dikten är huvudpersonen, liksom Sven i "Sven Dufva", son till en soldat (som numera stupat). Sonen vill efterlikna fadern, och ser fram mot den dag då han skall fylla femton och kan gå till samma svält och krig och död. Ett sådant här livsöde (dödsöde?) är så utstakat som om det gick på räls. Ändstationen är klar; på förhand bestämd. Soldatgossens förhållande till fadern, fäderneslandet och döden blir till ett i dikten, och det finns ett liknande mönster i "Sven Dufva".

Soldatgossen är föräldralös; han äter andras bröd. Frågan är om den starkaste motivationen är längtan *till* (armén), eller längtan *bort från*, dvs längtan bort därifrån där han inte är hemma, kanske inte är välkommen, och lever på nåder. Vill man se cyniskt på saken kan man tolka både "Soldatgossen" och "Sven Dufva" som berättelser om hur ett grymt och obarmhärtigt klassamhälle gör sig av med sina utstötta individer genom att sända dem som kanonmat till fronten, och därmed exploaterar dem ännu en sista gång, i deras (hjalte-) död.

Det viktigaste att notera i både "Sven Dufva" och "Soldatgossen" är den mimetiska driften, dvs viljan att härma. Sven, liksom Soldatgossen, vill efterlikna sin far. Återigen är vi tillbaka till samma utgångspunkt; till det som genomsyrar dikten "Sven Dufva" från början till slut – frågan om det *lika* och det *olika*.

Oförmåga eller ovilja?

I den här artikeln har jag hittills ett flertal gånger skrivit att Sven antingen inte *kan* eller inte *vill* göra skillnad mellan höger och vänster, liksom icke heller mellan andra motsatspar. Hur är det med den här saken? Är det så att Sven inte *kan*, eller att han inte *vill*?

Runeberg blandar med flit ihop de här två, eftersom hans syfte är att båda dessa alternativ skall kvarstå som tolkningsmöjligheter.

De som kommer för att begäpa Sven som ett cirkusnöje (strof 11) har saken klar: de tror att Sven inte *kan* skilja på höger och vänster, och det tar de som ett tecken på *dumbhet*, eller mental efterblivenhet (jfr strof 13: "tokig"). Från en övertolkning av strof 11 stammar den ytliga och felaktiga uppfattningen att Runeberg skulle framställa Sven som dum, och att Runeberg därmed också skulle framställa folket som dumt. Så är det inte. De som tror så här har inte läst dikten till slut.

Dikten skall läsas på det sättet att vi i dess första halva noterar möjligheten att Sven kanske inte *kan* skilja på höger och vänster (osv), men att vi sedan i diktens andra halva blir medvetna om att han kanske inte *vill* göra sådana åtskillnader som förväntas. Dikten genomgår en "vändning" så att andra halvan *vänder på* (inverterar) de betydelser som funnits i första halvan. Betydelsen blir i andra halvan "tvertom" mot första halvan. Ordet "tvertom" förekommer i första halvan (strof 9), och är upprepat i andra halvan (strof 21). I första halvan av dikten är betydelsen "avfig" (jfr strof 6).

Dikten handlar om *vändningar* av olika slag. I andra halvan av dikten vet läsaren redan att Svens anfall inte i verkligheten är något misstag, orsakat av hans oförmåga att skilja mellan motsatserna "framåt" och "bakåt". Ändå används i andra halvan av dikten ett språkbruk i vilket Runeberg framhårdar i att framställa Svens handlingar i samma dager som i första halvan, dvs som misstag. Naturligtvis är det inte meningen att läsaren i andra halvan av dikten skall uppfatta Svens anfall som ett "misstag". Att anfallet framställs som ett misstag är s.k. poetisk licens ("Än mer, hans svängning till reträtt gick ock besatt på sned," strof 20). Poängen är i stället att då läsaren i andra halvan av dikten ser att Svens beteende icke handlar om (o)förmåga, utan om (o)vilja, så skall detta leda till en omvärdering och nytolkning även av första halvan.

Atavistisk regression?

Varför har det ett så starkt symbolvärde om Sven (såsom de andra tror) inte kan skilja på höger och vänster? Varför skulle ett sådant handikapp vara så speciellt?

Svaret är att ett ambilateralistiskt handikapp (en oförmåga att skilja på vänster och höger) är invalidiserande därför att människokulturen i så hög

grad är beroende av asymmetri. För en bläckfisk är inte skillnaden mellan höger och vänster någon viktig distinktion, men för en människa är det anorlunda. För en bläckfisk är det svårt eller omöjligt att lära sig skilja på vänster och höger, men för en bläckfisk spelar det ingen större roll.

För en människa är det anorlunda. I vissa länder testas t.ex. en körkortsaspirants förmåga att skilja mellan höger och vänster, innan körkort beviljas. Vår mänskliga kultur bygger i mycket hög grad på asymmetriska konventioner. Skrift, till exempel, såsom den skrift Du just nu läser, *går i en riktning*. Hos oss är riktningen vänster-till-höger. I Mellanöstern (hebreiska, arabiska) är riktningen höger-till-vänster. Riktningen kan variera, men man *måste ha en riktning*, eller låt oss uttrycka det så att det är bra att ha en riktning. (Den konvention i tidig grekisk skrift som kallas boustropheon, dvs att varannan rad går från vänster till höger och varannan från höger till vänster var inte praktisk och dog ut).

Våra kroppsliga färdigheter är i hög grad beroende av asymmetri. Våra händer är specialiserade så att vi har en manipulativ hand och en ancillär hand. Vi är därmed *hänta* (vanligen högerhänta). Vi är också i övrigt lateraliserade. Vi är *hjärnade* (vanligen vänsterhjärnade), fotade, ögda osv.

Människans kropp är bilateralt symmetrisk (bortsett från några inre organ och andra smärre undantag). Ett s.k. symmetriplan delar människokroppen i två halvor som är varandras tredimensionella spegelbilder, varandras *enantiomorfer* som det heter med en fackterm. Vår vänstra kroppshalva och vår högra är alltså både lika och olika varandra. Den vänstra är *lika* den högra därför att den upprepar allt som finns i den högra kroppshalvan; men den är *olika* därför att den upprepar dessa element *i omvänd ordning*. Se på Dina händer! De är både lika och olika på samma gång. Alla fingrar etc. som ena handen har, har den andra också, *men i omvänd ordning*. Ett bilateralt symmetriskt helt består av två halvor som är varandras *upprepnings* och varandras *inversioner*. Repetition och inversion är de två konstituerande elementen i bilateral symmetri. (Om bilateral symmetri och människans längtan efter – och rädslan för – symmetri, se Norrman 1999 och 1998; även 1986 "Butler" och 1986 "Enantiomorphism", samt Norrman 1982).

På grund av människokroppens symmetri är det ofrånkomligt och naturligt att människan skall fascineras av symmetri. Längtan efter symmetri finns hos alla folk, alla individer och under alla tider, men i varierande form och varierande intensitet.

Människans symmetriska kropp är väl lämpad för många slags aktiviteter, t.ex. simning. Men samtidigt har människan fått egenskaper och lagt sig till med vanor i vilka *asymmetri* är en fördel. Uppdelningen av våra händer i en manipulerande hand (vanligen högra handen) och en hjälpande hand är ett viktigt mänskligt kännetecken.

I mänsklig kultur samexisterar asymmetri och symmetri på otaliga sätt. Hierarkiska (asymmetriska) relationer förekommer lika väl som reciproka (symmetriska) relationer. Men den människa som tar del i denna kultur är själv, *kroppsligen*, en levande blandning av symmetri och asymmetri. Förutom att den ena av våra händer är olik den andra därför att den är den andras spegelbild (tredimensionell enantiomorf) är vår ena hand olik den andra på grund av lateralisering (hänthet).

Det är klart att människan i hög grad är vad hon är på grund av eller tack vare hänthet.³ Man kan fråga sig om inte hänthet måste ha spelat en roll, eller rentav varit orsaken, då människan först lärde sig skillnaden mellan höger och vänster.

Om vi visste att människan någon gång i tiden varit mindre lateraliserad än idag, då kunde vi tolka fientligheten mot Sven Dufvas oförmåga/ovilja mot att göra skillnad mellan vänster och höger som en kritik av atavistisk regression. Med andra ord skulle alla de ("befäl och manskap") som i strof 11 hånar Svens tendens till ambilateralism göra narr av hans beteende därför att det representerar en återgång till ett primitivt utvecklingsstadium. Sven gör sig så att säga skyldig till ett återfall i symmetri.

Om en atavistisk regression i den här bemärkelsen är det svårt att spekulera. Däremot kan vi nog med fog läsa fientligheten i strof 11 som underförstådd kritik mot en annan slags regression, nämligen en *regression till barndomen*.

Tvehänthet som initialstadium

Som vuxna individer är vi mer varse skillnaden mellan höger och vänster än vad vi var som barn.

Vi har därför åtminstone som individer gått igenom en utveckling från mindre betoning av skillnaden mellan höger och vänster till större. Det har inte för våra syften i den här artikeln någon betydelse huruvida de enskilda mänskliga individernas utveckling har haft en fylogenetisk motsvarighet i människosläktets utveckling, eller inte. Att människan ibland ser en analogi mellan individens barndom och släktets barndom är i alla händelser väl belagt.

I vissa myter och kulturtraditioner finns en föreställning att avsaknaden av lateral differentiering i en människoindivids barndom har en motsvarighet i en avsaknad av differentiering (inklusive lateral differentiering) i människosläktets "barndom". En avsaknad av differentiering är således ett paradiskt urtillstånd, och i vissa kulturtraditioner framställs därför tvehänthet som ett primordiale tillstånd. Avsaknad av differentiering kännetecknar också endel eskatologiska visioner. Avsaknad av differentiering är alltså under alla omständigheter ett sakralt tillstånd. Avsaknad av differentiering kännetecknar ett tillstånd före tidens begynnelse, eller ett tillstånd efter tidens ände. Att ifrågasätta av differentiering, och i synnerhet ifrågasätta av skillnaden mellan motsatser är ett bärande tema i "Sven Dufva" innebär att det finns ett religiöst element i dikten. I det här sammanhanget kan man påminna om att Runeberg förutom att han var skald och språklärare även var teolog.

Barn lär sig skilja mellan höger och vänster gradvis, och avgörande framsteg gör de vanligen ungefär i sjuårsåldern. Före det har de svårt att skilja på enantiomorfer, t.ex. de små bokstäverna b och d (som är varandras tvådimensionella enantiomorfer), och barn skriver ofta bokstäver fel väg, vilket därför blivit en konventionell symbol för barnslighet.

Då Sven gör saker och ting *fel väg*, framstår detta för hans kritiker säkert som barnslighet, som återfall i ett passerat stadium. Kritikerna har upprättat en klar hierarki i motsatsparet *vuxna – barn*. Att vuxna är klokare än barn är den förväntade hierarkin. Men i "Sven Dufva", där allting vänds "tvertom", eller för att uttrycka det mera exakt *kompletteras med sin motsats*, ser vi även i konfrontation mellan den vuxna sergeanten och den barnsliga Sven hur det är den senare som i själva verket är klok.

Symmetri skapas på det sättet att en viss hierarkisk ordning kompletteras med sin egen inversion. En ordning a b kompletteras med b a, och då uppstår symmetri: a b – b a, eftersom de två definitionella kraven på upprepning och inversion uppfylls.

Det är det här som ger dikten "Sven Dufva" dess speciella verkan. Dikten appellerar till vår längtan efter symmetri. På grund av människokroppens symmetri kan längtan efter symmetri betraktas som en ikonistisk längtan, en längtan att återskapa världen i vår egen avbild. Men längtan efter symmetri existerar i människorna jämsides med *fruktan* för symmetri. Människans två grundläggande och sinsemellan motstridiga sätt att förhålla sig till symmetri (dvs längtan och fruktan) är väl presenterade, och väl exemplifierade, i dikten "Sven Dufva". Sven personifierar allas vår *längtan* efter symmetri; hans kritiker personifierar allas vår *rädsla* för symmetri.

Kulturell kodifiering av tvehänthet som symbol

Enligt min mening är längtan efter symmetri ett allmänmänskligt fenomen, som förekommer hos alla folk och individer, och under alla tider, men i varierande grad. Då en längtan till symmetri ges uttryck i mänsklig kultur, någonstans i världen, vid en viss tid, behöver detta inte bero på dissemination, tradition, lån eller påverkan, utan detta uttryck för symmetrilängtan kan ha uppstått spontant på egen hand därför att det är intrinsiskt sannolikt – helt enkelt en del av människonaturen (Norrman 1998; 1999).

Men ibland kan man ändå skönja vissa traditioner, och en viss kodifiering av symmetri som kulturell symbol. Detta är relevant även för en full förståelse av dikten "Sven Dufva". Runebergs behandling av symmetritemat sker till en del inom ramen för det allmänmänskliga, men det finns också några relevanta traditioner, både inom teologiskt tänkande och inom profant tänkande.

Förkärlek för symmetri, och sammansmältning av motsatser (*coincidentia oppositorum*) förekommer i teologiskt tänkande inom en tradition som kallas *mysticism*. I kristendomens historia är inte denna riktning den förhärskande, men den förekommer ibland och finns t.ex. bland de s.k. gnostikerna och i många apokryfiska texter.

Mysticismen är relevant för den som vill förstå dikten "Sven Dufva" därför att den influerade både Runebergs egen tankevärld och andan i hans samtid (mitten av 1800-talet). T.ex. det bibelställe som är direkt relevant för "Sven Dufva" (Cor. I:25–27) uttrycker ett innehåll som har en klar släktskap med flera drag i mystikernas (gnostikernas) tänkande.

Förkärlek för symmetri och olika uttrycksmedel härför kodifieras också ibland kulturellt i profant tänkande. Två 1800-talsföreteelser är relevanta här, nämligen romantiken och idealismen. Såväl romantiken som framförallt den tyska idealismen innehåller drag av symmetrilängtan. "Sven Dufva" är en typisk Runeberg-produkt, och diktens samband med mysticismen, romantiken och idealismen syns bland annat i dess bruk av symmetrilängtan som poetiskt medel.

II. Vad symboliserar Sven Dufvas tvehänthet?

Tvehänthet är en företeelse som har ett symbolvärde redan i sig. Människorna reagerar på ett visst sätt på tvehänthet, och den reaktionen är betingad av människans motstridiga förhållande till symmetri och asymmetri. (Se ovan!).

Men ibland kan en symbolisk betydelse också bli kulturellt kodifierad; dvs tvehänthet tillskrivs av människorna en symbolisk betydelse som blir bestående åtminstone för en viss tid, i en viss kulturtradition. En sådan tradition skall jag nu presentera här, nämligen den tradition som laborerar med begreppet "helig tvehänthet".

Helig tvehänthet

Caroline Moore, som är Milton-forskare, har i en artikel "Milton's St. Michael and Holy Ambidexterity" behandlat det här ämnet, och i min framställning här skall jag först i huvudsak referera hennes artikel.

I John Miltons dikt *Paradise Lost* förekommer adjektivet *two-handed* i ett uttryck där ett svärd svingas med "huge two-handed sway." Ordet *two-handed* är oklart till sin betydelse och kommentatorer har räknat upp olika betydelser som med större eller mindre sannolikhet ingår, såsom

”svingat med båda händerna”, ”tveegat” osv. (Moore 37).

Moore påpekar emellertid att det finns en konnotation till som är relevant, nämligen ”tvehänthet”. Hon fortsätter sedan med att klargöra vilka symboliska betydelser *tvehänt* kan ha, och hon börjar med negativa sådana, såsom t.ex. ekvivokation, vilket i den tankevärld som Moore undersöker framstår som ”syndig” tvehänthet. Av utrymmesskäl förbigår jag detta.

Moore går sedan vidare till att exemplifiera positiv kulturell kodifiering av tvehänthet, och det är en sådan tradition, nämligen ”helig tvehänthet”, som är mest relevant för den som vill förstå den symboliska tradition i vilken Sven Dufvas tvehänthet skall inrangeras.

Kroppslig och själslig tvehänthet

Av helig tvehänthet finns två slag, kroppslig och själslig. Då man tar del av Moores material, efter att just ha läst Sven Dufva, får man i övermått belagt att Runebergs Sven Dufva är långtifrån unik, och ingalunda på något sätt det första exemplet i världslitteraturen på att tvehänthet karakteriserar en perfekt krigare. Sven har i det avseendet en lång rad föregångare.

Det finns en lång tradition av både kristen och klassisk symbolik om tvehänta. Moore tar som utgångspunkt i sin artikel Donnes uttalande att det är möjligt att vara ”i en helig bemärkelse tvehänt” (Moore 38).

Låt oss här börja med tvehänthet som symbol för *kroppslig* fullkomlighet. Platon och Aristoteles hade olika åsikter om hänthet, och de avspeglar (– detta är min egen kommentar) dessa två filosofers inställning till symmetri och asymmetri. Aristoteles menade att högra handen av naturen är överlägsen den vänstra, men att vi alla genom övning kan bli tvehänta (39). Platon trodde att det inte av naturen finns någon skillnad mellan högra handen och vänstra; hänthet är en vana som vi tillägnar oss. (Här vill jag inskjuta att Aristoteles har rätt, och Platon fel). Platon menar att ”män och kvinnor borde öva sig att bli tvehänta som en del av sin militära träning.” Detta upprepas av Aristoteles (Moore 39). Genom rigorös moralisk och fysisk övning kan man bli en platonsk ambidexter (tvehänt).

Ett viktigt bibelställe är Domarboken 20. Det är emellertid ett omstritt textavsnitt, eftersom de flesta protestanter ansett att dessa sjuhundra speciellt utvalda benjamitiska krigare som omnämns icke var tvehänta, utan vänsterhänta (*scaevae*). Det finns dock en annan benjamitisk här i vilken krigarna är entydigt tvehänta (Moore 40). Namnet betyder ”söner av högra handen” och de är alltså s.a.s. dubbelt högerhänta, och ”kan använda både högra och vänstra handen för att slunga stenar och skjuta pilar med båge”. Vad kommentatorerna yttrat om dessa texter är intressant, skriver Moore (40), eftersom det bevisar att det förekommit en uppfattning att tvehänthet kännetecknar de bästa, starkaste och bäst tränade krigarna.

Den kommentator Moore särskilt hänvisar till är George Hakewill. Moore går först igenom vad Hakewill har att säga om Platon och om benjamiterna och fortsätter sedan:

To be ambidextrous, then, is to be physically perfect, with an unfallen perfection, for 'such some conceive our Father Adam to have been, as being perfectly framed, and in a constitution admitting least defect.' From here, it is an easy step to seeing ambidexterity as an emblem of spiritual perfection, of holiness, and when Cornelius à Lapide writes that 'vir sanctus est ambidexter' ('a holy man is an ambidexter'), his comment is only part of a long tradition associating the two (*ibid.*)

[Att vara tvehänt är således att vara kroppsligen fullkomlig, fullkomlig såsom före syndafallet, ty 'sådan anser somliga att vår Fader Adam varit, perfekt skapad och med en kroppsbyggnad som minst kan tänkas ha fel.' Från detta är det ett kort steg till att se tvehänthet som ett emblem för själslig fullkomlighet, för helighet; och då Cornelius à Lapide skriver 'vir sanctus est ambidexter' (en helig man är tvehänt), är hans kommentar endast en del av en lång tradition som förknippar de två].

Här vill jag inskjuta att då tvehänthet i detta citat förknippas med tiden före syndafallet, så är detta i samklang med en allmän tendens hos människorna att se lateralisering och asymmetri som ett avfall från ett ursprungligt, paradiskt tillstånd. Detta innebär att Sven Dufvas tvehänthet, liksom hans ambilateralism i övrigt (se ovan, del I), skänker honom en alldeles speciell status – Sven företräder i själva verket en helig princip.

Sven har inte *lärt sig* sin tvehänthet (jfr Aristoteles, benjamiterna etc); tvärtom framgår det uttryckligen i stroforna 8–10 hur korpralens syfte är

att lära Sven skillnaden mellan höger och vänster och andra motsatspar.

Svens ambilateralism är således av naturen. Men detta barnsliga, paradisiska tillstånd är, på grund av att symmetri symboliserar fullkomlighet, i själva verket menat att framstå som förmer än sin motsats, och Sven är i analogi härmed menat att framstå som i själva verket någonting förmer än sina profana kritiker, de som bara vill häckla och förnedra honom.

Dikten "Sven Dufva" innehåller ett radikalt demokratiskt och jämlikhetsideologiskt budskap, något som inte är ovanligt hos Runeberg. De förtrycktas oföretterliga rätt att göra motstånd, och vägra att underkasta sig tyranni, tillerkänns i dikten "Sven Dufva" medelst tvehänthetens sakrala konnotationer den högsta legitimitet som Runeberg kunde föreställa sig – en gudomlig sanktion.

En förtryckt individ, en förtryckt samhällsklass och ett förtryckt land (Finland) tillerkänns i "Sven Dufva" rätten att eftersträva *likhet*, dvs jämlikhet med andra: individer med andra individer, de fördelade i samhället med de gynnade och det icke-självständiga Finland med de fria nationernas skara.

Här sådde Runeberg ett frö som i sinom tid bar en rik trefaldig skörd: vid framväxten av välfärdsstaten, vid avskaffandet av ståndssamhället (vilket skedde speciellt vid sekelskiftet, jfr rösträttsreformen) och slutligen i den kamp för Finlands självständighet som kröntes med framgång sju decennier senare.

"Själslig" tvehänthet

Caroline Moore klarlägger i sin artikel speciellt hur föreställningen om "helig tvehänthet" kommer till uttryck hos Cassianus och Origines, de två viktigaste källorna. Då Cassianus behandlar "ways of fortitude" (olika sätt att visa själsstyrka, Moore 41), framhåller han som bästa själsstyrka *tålmod*. För Cassianus är den perfekta själsliga ambidextern Job.

En sann kristen ambidexter blir liksom Paulus 'i ära och i vanära, med dåligt rykte och med gott rykte' varken upprymd av medgångar eller nedstämd av motgångar, utan uppnår 'gloriosissimum constantiae triumphum' (en den mest ärorika ståndaktighetens triumf). Job, som ståndaktigt genomgick ytterligheter av välstånd och

motgång, är modellen för de som i Den Heliga Skrift bildligt kallas *anfoterodexioi*, det vill säga tvehänta... (Moore 41, min translitterering från grekiskan av termen anfoterodexioi).

Cassianus klargör vidare vad en "tvehänt" ståndaktighet innebär:

Vi skall därför bli tvehänta då vi inte blir annorlunda av vare sig överflöd eller brist, då det ena icke driver oss att hänge oss åt farlig slapphet, och ej heller det andra lockar oss att förtvivla och klaga, utan då vi, tackande Gud i lika mån för vardera, utvinna samma behållning ur välgång och motgång. (Moore 41)

Sven som andlig ambidexter

Då vi läser denna beskrivning av vilka egenskaper en själsligen tvehänt, kristen "andlig ambidexter" skall ha, inser vi genast att Sven Dufva har just precis dessa egenskaper, dvs tålmod och ståndaktighet. Sven har i själva verket lika mycket civilt mod som han har militärt.

Runebergs dikt "Landshöfdingen" bekräftar att Runeberg intresserade sig för civilt mod. Dikten börjar med en fråga:

Gror bragdens ära blott på stridens mark, / Der tappre krigarn fuktat den med blod. / Kan ej den vapenlöse helsas stark / Och visa hjeltemod?

Wibelius vägrar, med hänvisning till lagen, att ge efter för en rysk general. Ryssen ämnar hämnas på civilbefolkningen om inte de finländska trupper som ännu krigar i Sverige lägger ned sina vapen.

Wibelius är, liksom Sven, av låg börd ("Landshöfdingen", strof 3). Han är inte av adelssläkt; sin *adel* har han förtjänat, icke ärvt. Runeberg nytolkar vad *adelskap*, dvs det att vara *ädel*, egentligen innebär. Samma omtolkning har vi även i dikten "Sven Dufva". Sven är så långt som någon kan vara från att ha ärvt en adels titel. Ändå antyds det i slutet av dikten att även Sven besitter ett (förtjänt) adelskap. I nästsista strofen (strof 27) får vi höra att den kula som dödat Sven inte har träffat honom i pannan (huvudet), utan: "... höll sig till hvad bättre var, hans *ädla* tappra barm" (min emfas).

På samma sätt som Runeberg ifrågasätter (ärvt) adelskap och omtolkar det så att det kan tillerkännas vem som helst som blott gör sig förtjänt av det, omtolkar och redistribuerar han även kunglighet. "Molnets broder" är i viss mening en paralleldikt

till "Sven Dufva", eftersom huvudpersonen även i den dikten i sin person förenar motsatser. Molnets broder är av lika låg social härkomst och status som Sven Dufva, men även han blir sitt folks räddare, och motsatserna i Molnets broders person beskrivs med de två vitt skilda orden *tiggare* och *kung*: "Tiggaronen kom med kungapanna".

Det bästa exemplet på en andlig ambidexter, en "själsligt tvehänt" person i Runebergs produktion är bonden Paavo. Han är ett typrent exempel på en som inte låter sig påverkas av vare sig motgång eller medgång. Han drabbas först av motgångar, då han får flera dåliga skördar i rad. Han uthärdar med orubblig *constantia* (jämnmot, tålmod, ståndaktighet) dessa motgångar, och får till sist en medgång, en god skörd. Han låter sig emellertid icke påverkas av detta heller, utan fortsätter som förut: "ty förfrusen står vår grannes åker." I denna dikt förknippas individuellt jämnmod med social solidaritet, det som efterhand blev en grundsten i den nordiska jämlikhetsideologin.

Sven Dufva själv framställs uttryckligen och upprepade gånger icke blott som kroppsligen tvehänt, utan även som en i bildlig bemärkelse "själsligen tvehänt" individ. Från början till slut framställs Sven som *ständigt densamme, ständigt sig lik*. Det första uttryck som är värt att notera är ordet *städs* i tredje strofen. Sven är "from och glad, och villig städs, långt mer än mången klok."

I strof 8, då Sven skall läras exercis, lyder de två sista raderna så här:

Korpralen skrek och skrattade, och skrattade och skrek,
/ Men hans rekryt förblef sig lik, vid allvar som vid lek.

Att Sven förblir sig lik "vid allvar som vid lek" är en utsaga som redan den kan anses klassificera Sven som en andlig ambidexter. "Allvar" och "lek" kan ses som varandras motsatser, och som paralleller till sådana motsatser som ovan nämnts, framför allt "medgång och motgång" (jfr Paulus, Cassianus osv).

Job, den stora förebilden för en andlig ambidexter, uthärdar medgång och motgång med jämnmod. Det kan tyckas vara ett långt steg från Job till Sven Dufva, och det är det förvisso också, men ändå är Svens orubbliga lugn på sitt eget speciella sätt en motsvarighet till Jobs orubbliga förtröstan, och det lidande som Job får utstå har i

Runebergs dikt en motsvarighet i det lidande som Sven får utstå då mobbarna utövar psykiskt våld mot honom.

Svens andliga tvehänthet i strof 8, sista raden (då han förblir sig lik, vid allvar som vid lek) förknippas i sitt sammanhang direkt med symmetri. Föregående rad lyder: "Korpralen *skrek* och *skrattade*, och *skrattade* och *skrek*" (min emfas). Som vi ser är denna rad en lexikalisk chiasmus. Den har en a b – b a struktur och är alltså i sig en direkt manifestation av symmetri i språket.

De två halvorna i denna chiasmus är olika varandra men ändå lika. Om korpralen ibland skriker och skrattar, och ibland skrattar och skriker, så verkar det vara en *skillnad*, men det är nog främst en *likhet* då det ändå är *samma* saker (att skratta och att skrika) som korpralen gör båda gångerna (låt vara i omvänd ordning). Man kan säga att denna chiasmus uttrycker en *pseudo-skillnad*, en skillnad som vi egentligen inte vet om vi skall räkna som någon skillnad alls.

Det är märkväldigt, i den här raden precis samma skillnad som mellan vår vänstra och högra hand. Vår vänstra hand är lik den högra för att elementen (fingrar) är upprepade (jfr korpralens *skrattande* och *skrikande* som också är upprepat), men de är upprepade *i omvänd ordning*. Sven Dufva förblir sig lik, men i hög grad förblir sig också korpralen lik. Genom den chiasmiska beskrivningen av korpralens beteende förknippas Svens likhet med den likhet som finns mellan de två halvorna i ett symmetriskt helt.

I strof 11 står det (rad 3) att Sven "... gick trygg sin jemna gång, var tålig som förut". Vi ser hur sådana adjektiv som passar för att beskriva en andlig ambidexter efterhand ackumulerar: *trygg, jämn, tålig, städs* (strof 3). I strof 9 har Sven kallats "otröttelig".

I strof 12 kallas Sven "lugn": "Han lät dem prata, stod helt lugn." I strof 13 har vi återigen två olika saker ("slåss" och "passa opp") som Sven förhåller sig till med samma jämnmod: "Men slåss och passa opp gick allt med samma jemna ståt".

Kulmen i Svens jämna och trygga uppträdande kommer i strof 20, då Sven i stället för att retirera möter ryssarna på bron: "Der stod han axelbred och styf, helt lugn på gammalt vis".

Sven är således "lugn på gammalt vis" till och med i stridens hetta. Den sista hänvisningen till

Svens orubbliga lugn kommer i strof 25. Då har Sven redan stupat:

Man viste på Sven Dufva då. Han hade kämpat ut, /
Han hade kämpat som en man, och striden den var slut; /
/ Han tycktes hafva laggt sig nu att hvila på sin lek, / Vål
icke mera trygg än förr, men mycket mera blek.

I dessa rader får vi lära oss att inte ens döden har gjort Sven mera lugn ("trygg") än förut, endast "mycket mera blek" (= han har bleknat av blodförlusten).

Som vi ser av de exempel jag redovisat här finns det synnerligen rikliga hänvisningar till Sven Dufvas orubbliga lugn och jämnmod, och eftersom de explicit sammanställs med symmetri (jfr chiasmen i strof 8, rad 3) är det berättigat att dra slutsatsen att Sven är menad att framstå som en andlig ambidexter och icke blott som en kroppsligen tvehänt perfekt krigare.

Hela dikten avslutas med en chiasmus, men denna gång icke en lexikalisk sådan, utan en syntaktisk: "Ett dåligt hufvud hade han, men hjertat det var godt." Här har vi två motsatspar: *dåligt – godt* och *hufvud – hjerta*. Vi har upprepade gånger sett hur motsatser förenas och uppgår i varandra i denna dikt, och blir både lika och olika varandra. I denna rad (diktens sista rad) har Runeberg åstadkommit en syntaktisk chiasmus genom att ordningen på subjekt och predikat är omkastad. I första halvan ("hade" – "han") är ordningen *predikat – subjekt*, och i andra halvan ("hjertat" – "var") är ordningen den motsatta: *subjekt – predikat*.

Detta exempel på en syntaktisk chiasmus är berömt och har använts som exempel i litteraturteori (av Homén, jfr Wrede 155). Det viktigaste att notera är dock icke denna rad och denna chiasmus *som sådan*, utan dess samhörighet med resten av dikten och med diktens tema. I Runebergs dikt uppnås effekten genom den spänning som finns mellan symmetri och asymmetri, och dikten kulminerar i en rad som i sig är ett exempel på symmetri.

"Salvatores, vel iudices"

En del kritiker (bl.a. Berg & Hjertén, se Wrede 147) menar att Sven Dufva skall uppfattas som ett redskap för en högre makt. Sven "är sig själv ovetande utvald av Gud för sin offergärning, ett redskap i Guds hand" (Wrede 147).

Detta är otvivelaktigt riktigt, och många kritiker har också rätt identifierat vad för slags "redskap" Sven är. Han är en *räddare* eller *frälsare* (jfr Wrede 89 – Pirkko Alhoniemi; 97 – Cygnaeus). Som jag påpekade (ovan, del I) sägs detta även rent ut i dikten, jfr strof 23: "Den der har *räddat* oss" (min emfas).

Sven Dufva som räddare eller frälsare passar perfekt ihop med hans tvehänthet (eller dubbelhänthet), ty i den tradition som Caroline Moore beskriver förekommer uttryckligen sådana tvehänta individer som blir ett Guds redskap, "sända av Gud under en nationell eller andlig kris för att hjälpa hans utvalda folk" (Moore 44).

Det är i synnerhet hos Origines som dessa idéer kan studeras. Hos Origines, och hos de som kommenterat honom, finns rikligt med idéer om andlig tvehänthet, men jag skall här endast mycket kort referera det centrala av det som Moore tar upp:

I Bibeln ... upphöjer Gud tvehänt rättfärdiga 'salvatores, vel iudices' (räddare, eller domare) för ett lidande folk som svar på deras böner som ropar till Herren ... (Moore 43).

Dessa "tvehänt rättfärdiga" räddare eller domare kan vara "moraliskt tvehänta", men ofta skildras de på ett sådant sätt att den kroppsliga tvehänthetens symbolvärde (framför allt som militär symbol) även aktiveras.

Dessa tvehänta räddare kan personifiera en hämnande vrede, något som man också kan skönja hos Runeberg, speciellt ifall man beaktar dikterna "Sven Dufva" och "Molnets broder" tillsammans. Det är framför allt i "Molnets broder" som hämnande vrede och militär aggression ges uttryck. Något liknande finns nog i viss mån också i "Sven Dufva", men mycket mera nedtonat.

Jag tror inte att det behöver betraktas som alltför långsökt att anta att Runeberg medvetet undvek att alltför mycket betona sådana här element i "Sven Dufva". Den dikten är, tror jag, menad att vara någonting långt mera.

Ett visst mått av militär aktivitet kom till bruk då finländarna i sinom tid lyckades frigöra sig från det ryska förtrycket, men det som framför allt behövdes var civil rättrådighet och ståndaktighet (typ Wibelius). I dikten "Sven Dufva" är Sven visserligen en militärt perfekt ambidexter, men han

är kanske ännu mera en civilt rättfärdig, ”moralisk” ambidexter, och han är därmed en kombination av de två viktigaste förutsättningarna för den framtida nationella frigörelse som låg i luften som en spirande tanke då första delen av *Fänrik Ståls sägner* utkom under det stora europeiska revolutionsåret 1848.

För Finlands frigörelse var det också en självklar förutsättning att folket måste mobiliseras; det räckte inte med eliten. Att Sven är en hjälte som kommer från folkets djupa led är av den här anledningen naturligt. Men det passar också perfekt ihop med den tradition som ”Sven Dufva” företräder, ty dessa *salvatores, vel iudices*, ”räddare eller domare” (Origines) rekryteras ofta bland de lägsta och de ringaste.

Korinterbrevet

Runeberg fick antagligen idén till dikten ”Sven Dufva” medan han arbetade på ett skådespel (en fars) som bar arbetsnamnet ”Belägringen”. Skådespelet blev aldrig fullbordat (se Wrede 145–46). I denna pjäs var det meningen att det skulle finnas en komisk soldat, och detta kan ha varit början till det som senare blev dikten ”Sven Dufva”.

På konceptet till ”Belägringen” har Runeberg skrivit ned en hänvisning till Korinterbrevet; Cor. I v. 25–27 (Wrede 146). Dessa verser lyder i den bibel som Runeberg använde så här (Wrede 146):

25. Ty Guds galenskap är visare än människor, och Guds svaghet är starkare än människor.

26. Käre bröder, ser på edor kallelse; icke många kötsliga vise, icke många mäktige, icke många ädlingar, äro kallade;

27. Men det som galet var för verldene, hafver Gud utvaldt, på det han skulle göra de visa til skam; och det svagt var för verldene, hafver Gud utvaldt, på det han skulle göra det til skam, som starkt är.

I ljuset av de synpunkter jag framfört i denna artikel tycker jag att det är helt uppenbart att detta bibelställe har gett Runeberg uppslaget till ”Sven Dufva”.

Vi känner igen just precis de temata som utmärker dikten. Runebergs upphöjande av det skenbart galna till det sant visa; hans omtolkning av vad som är ädelt; de svagas kallelse – allt detta har sin motsvarighet i bibelverserna.

Här vill jag lägga till ännu en sak. Om Rune-

berg har läst första Korinterbrevet, så är det icke osannolikt att han kan ha läst andra Korinterbrevet också, och i så fall går det att direkt identifiera det avsnitt från vilken idén om en andlig ambidexter härstammar. Det är 6. kap. verserna 3–10 och speciellt v. 4 och 7 (jag citerar en modern bibelöversättning):

4. Fastmer vilja vi i allting bevisa oss såsom Guds tjänare, i mycken ståndaktighet, under bedrövelse och nöd och ångest,

5. under hugg och slag, under fångenskap och upproralarm, under mödor, vakor och svält,

6. i renhet, i kunskap, i tålmod och godhet, i helig ande, i oskrymtad kärlek,

7. med sanning i vårt tal, med kraft från Gud, med rättfärdighetens vapen både i högra handen och i vänstra,

8. under ära och smälek, under ont rykte och gott rykte, såsom villolärare, då vi dock äro sannfärdiga,

9. såsom okända, fastän vi äro väl kända, såsom döende, men se, vi leva, såsom tuktade, men likväl icke till döds,

10. såsom bedrövade, men dock alltid glada, såsom fattiga, medan vi dock göra många rika, såsom utblottade på allt, men likväl ägande allt.

Caroline Moore skriver (41–42) att Paulus beröms som ”*verus ambidexter doctor*” (en sann tvehänt lärare), då han i Fil. IV. 11–13 skriver hur han har lärt sig att lika väl uthärda vardera av motsatser. Så här lyder vers 12:

12. Jag vet att finna mig i ringhet, jag vet ock att finna mig i överflöd. Med vilken ställning och vilka förhållanden som helst är jag förtrogen: jag kan vara mätt, och jag kan vara hungrig, jag kan hava överflöd, och jag kan lida brist.

Men precis samma innehåll har, som vi har sett, även de tidigare citerade verserna från 2. Korinterbrevet, och vers 7 (”med rättfärdighetens vapen både i högra handen och i vänstra”) är direkt relevant i en diskussion om tvehänthet (eller dubbelhänthet) och dess figurativa betydelse i kristen och klassisk tradition, samt i Runebergs dikt.

I verserna från 2. Korinterbrevet har Runeberg sannolikt fått sin inspiration. Han har fått idén att göra Sven Dufva kroppsligen tvehänt, men samtidigt (i figurativ mening – och i Pauli anda) själsligen ”tvehänt”, dvs tålmodig och ståndaktig.

III. "Afvigt" och rätt i dikten "Sven Dufva"

För att till fullo förstå hur Runeberg i sin dikt "Sven Dufva" gör bruk av människornas inneboende längtan efter symmetri för att nå den effekt han önskar, måste vi studera två av diktens uttryck i detalj. Orden ifråga är "afvigt", som förekommer i strof 6, och "tvertom" som förekommer i stroferna 9 och 21.

Dessa två ord har direkt anknytning till begrepp och företeelser som är av central betydelse i symmetriteori, och de kan också användas för att beskriva vilken uppbyggnad eller struktur Runeberg har gett sin dikt. Jag sade redan ovan (del I) att diktens andra halva "vänder på" (inverterar) betydelsen i första halvan, så att betydelsen blir "tvertom". Betydelsen var i första halvan *avig*.

Opposition och enantiomorfi

Innan vi går till att i detalj studera skillnaden mellan diktens förra halva och dess senare halva, är det nödvändigt att begrunda skillnaden mellan två begrepp: *opposition och enantiomorfi*.

Enligt den definition av bilateral symmetri som jag presenterade ovan i del I (se avsnitten "Atavistisk regression?" och "Tvehänthet som initialstadium") består ett bilateralt symmetriskt helt av två halvor, som är varandras upprepningar och varandras inversioner. Med andra ord är elementen i den ena halvan upprepade i den andra halvan, men i motsatt ordning (deras ordning är "tvertom"). Den minimala varianten är $a b - b a$, det vill säga två element som upprepas, och vilkas inbördes ordning i envar halva är den motsatta mot vad den är i den andra halvan. Längre varianter (såsom $a b c - c b a$; $a b c d - d c b a$) är givetvis också fullgoda exempel på bilateral symmetri, men för att bilateral symmetri skall uppstå räcker det med två element. Om elementen är två, så kan de ges en sekventiell ordning, det vill säga ordnas hierarkiskt.

Högre antal än två för elementen är alltså möjligt, men två är det *lägsta möjliga* talet. Talet *ett* kan inte ges en sekventiell ordning. För att skapa en *ordningsföljd* måste man ha två element, eller ett antal element som är större än två. Det här är grunden till den väsentliga distinktion som jag nu

vill göra, mellan opposition och enantiomorfi (symmetri).

De två halvorna i ett bilateralt symmetriskt helt är varandras *enantiomorfer*, det vill säga varandras upprepningar och inversioner. Som ett exempel på ett normalt bilateralt symmetriskt helt kan vi ta den lexikaliska chiasmus som finns i strof 8: "Korpralen *skrek* och *skrattade*, och *skrattade* och *skrek* (min emfas). Vi ser att vi här har just den minimala varianten ($a b - b a$) av bilateral symmetri. Vi har två element: *skrek*, samt *skrattade*. Dessa element är *upprepade* i vardera halvan, men deras inbördes ordningsföljd är i vardera halvan "tvertom" mot vad den är i andra halvan.

Detta är ett normalt fall av bilateral symmetri manifesterad i språket, och som jag redan har sagt finns det hos människorna en inneboende längtan efter symmetri, vilket förklarar varför en sådan retorisk figur som chiasmus är ett så starkt verksamt poetiskt medel.

Opposition som kvasi-symmetri

Enantiomorfi och opposition (antonymi) är i grunden två helt skilda saker, men i den tradition av teologiskt tänkande som jag hänvisat till, det vill säga *mysticismen*, blandas de ihop. På samma sätt tenderar de att blandas ihop i de två traditioner av sekulärt tänkande som är relevanta ifråga om Runebergs dikt, nämligen adertonhundratalsromantiken samt tysk idealism.

Att inte förstå skillnaden mellan symmetri och opposition (antonymi) är mystiker, romantiker och idealister emellertid långtifrån ensamma om. Att blanda ihop dessa två begrepp är synnerligen vanligt hos människan, genom alla tider, och överallt på jorden.

Genom att se motsatser som samma (*coincidentia oppositorum*) skapar människan ett sorts "surrogat" för symmetri. Denna kvasi-symmetri eller pseudo-symmetri "lånar" någonting av den äkta symmetriens attraktionskraft, och i mysticismen liksom i vissa andra traditioner av teologiskt och profant tänkande värdesätts denna attraktionskraft så högt att Nicholas av Cusa till och med såg sammansmältning av motsatser som en definition på det gudomliga.

I västerlandets idéhistoria, liksom i Orientens (t.ex. Indiens), påträffar vi idén att *det motsatta är*

detsamma redan från första början – i Europa för ungefär 2500 år sedan. Herakleitos är förtjust i paradoxer och andra former av opposition och antonymi.

Herakleitos kritiserar i en av sina aforismer Hesiodos, därför att denne inte förstår karaktären hos dag och natt:

Hesiodos, som så många accepterar som sin vise läromästare, förstod inte ens naturen hos dag och natt; ty de är ett. (Watts 51, min övers. fr. eng.)

Naturligtvis kan inte vilken åhörare eller läsare som helst acceptera en sådan här utsaga. Dag och natt är ju ingalunda ett, de är *skilda*, de är *olika*, och de är så olika att de kan betraktas som varandras *motsatser*. De är med andra ord *två*.

Men om vi tar en annan Herakleitos-aforsim, så kan inte ens en skeptiker längre vara helt avvisande:

Vägen upp och vägen ned är en och densamma.
(Watts 51)

Här har vi två antonymer (motsatser) *upp* och *ned*, och *de* är ingalunda samma. De är *olika* och *skilda*; de är *två*. Men att "*vägen upp*" och "*vägen ned*" kunde vara ett och *detsamma*, det är i en viss bemärkelse helt riktigt. Om jag till exempel går upp för en trappa och sedan ned igen, så är alla trappor jag passerar *desamma* på vägen upp och på vägen ner; jag passerar dem endast i motsatt ordning.

"Upp" och "ned" är således *motsatser*, medan "vägen upp" och "vägen ned" kan ses som *enantiomorfer*. Det är på grund av att människorna blandar ihop och icke gör särskillnad mellan motsatser och *enantiomorfer* som den situationen uppstår att idén om sammansmältning av motsatser kan bli en likadan lockelse för människorna som vad symmetri är.

Runebergs dikt är full av motsatspar: vänster – höger, framåt – bakåt, uppåt – nedåt, huvud – hjärta, allvar – lek och så vidare. Dikten är uppbyggd så att skillnanden mellan de två termerna i varje antonym-par suddas ut eller slås i tvivelsmål, eller också byts den ena ut mot den andra.

I synnerhet kan man notera att den ena byts ut mot den andra på ett alldeles bestämt sätt. Om den ena termen i ett motsatspar konventionellt har en lägre status och den andra en högre, så ersätts den lägre med den högre, eller också *omtolkas* deras inbördes hierarki så att den tidigare skenbart

högre visar sig vara reellt lägre, och tvärtom. Ett exempel på detta är den relativa status som "hjer-ta" (känsla) respektive "hufvud" (förstånd) tillmäts i stroferna 27 och 28, vilka är diktens sista:

"Ty visst var tanken" mente man, "hos Dufva knapp till mått, / Ett dåligt hufvud hade han, men hjertat det var godt."

Den kula som träffat Dufva i hjärtat snarare än i huvudet "visste mer" (strof 27) än Sven Dufvas kritiker. Då *hjer-ta* på det här sättet ges företräde framom *hufvud*, innebär det en uppmaning till diktens läsare att tänka med känslan också, icke bara med förståndet.

Den privilegierade antonymen eller enantiomorfen

Om vi har ett antonympar såsom till exempel: höger – vänster, framåt – bakåt, eller högt – lågt, så har ofta den ena av de två termerna i motsatsparet en högre status än den andra. Av de tre nu uppräknade exemplen kan man säga att *höger*, *framåt* och *högt* är de tre privilegierade antonymerna, och *vänster*, *bakåt* och *lågt* är de icke-privilegierade.

Dikten "Sven Dufva" är uppbyggd så att en hel mängd begrepp från första halvan byts ut mot sin motsats i andra halvan, och ofta är det just på det sättet att den icke-privilegierade termen i ett antonympar byts ut mot den privilegierade.

Betydelsen blir i vardera halvan av dikten "tvertom" mot vad den är i andra halvan av dikten. Ofta nog var Runeberg dock tvungen att så säga "bädda" för andra halvan redan i första halvan, och därför finns mycket av det som ger effekten i andra halvan åtminstone latent till stades redan i första halvan; men det *omtolkas* i andra halvan.

Så är fallet med motsatsparet *lågt* – *högt*. Det löjliga i första halvan av dikten omvandlas till det sublima i andra halvan. Ringhet blir storhet. Den siste blir den förste (Sven är på bron den främste av finländarna).

David, son till betlehemiten Isai (1 Sam. 16:18) är den yngste av åtta söner (1 Sam. 17:12–15). David blir också diskriminerad, på samma sätt som Sven (som är yngst bland 9 barn). Han sätts att springa ärenden och passa upp. Ändå besegrar David jätten Goljat, och blir en räddare (jfr ovan, del I). Det ringa och låga besegrar det stora och höga.

Men den som besegrar en jätte eller övermakt förvandlas själv i vår varseblivning.

Under andra halvan av dikten ändras vår perception av Sven. Han stiger i vår aktning, eller kanske det är riktigare att säga att han växer inför våra ögon. Det finns ett drag av phantasmagoria i denna förvandling. Sven har i första halvan av dikten visserligen beskrivits som storväxt ("axelbred och stark", strof 3), men detta har skett i vardagliga och torrt sakliga ordvändningar. Vårningspersonalen vid Dunckers kompani konstaterar i strof 7 helt sakligt och odramatiskt att Sven är "målfyllig" samt "frisk och sund". "Målfyllig" betyder i detta fall ungefär duglig till krigstjänst.

Storväxt är alltså Sven Dufva redan i första halvan av dikten, men i andra halvan av dikten blir han en jätte, och då har vi lämnat bakom oss anatomi och det vardagliga och bokstavliga och stigit in i en annan verklighet, en mytisk och phantasmagorisk värld: "Att störta denna jätte ned var mer än arm förmått" (strof 22, min emfas).

Sven växer *kroppsligen*, åtminstone i vår varseblivning, och blir en jätte, och detta är ingalunda unikt hos Runeberg. Wrede kommenterar (154): "jätte hänför sig till Sven Dufvas yttre gestalt men har också en symbolisk betydelse. Hedvall visar ... hur R:s gestalter ofta karakteriseras som höga, högresta i förklaringsögonblicket."

En sådan här gestalt, som vi skall se närmare på inom kort, är trosskusken Spelt. Då armén vänder från reträtt till anfall i Siikajoki, genomgår Spelt en total transfiguration. Han, som varit smutsig, ovårdad, håglös och sist, blir nu ren, ivrig och först, men han blir också "ett huvud högre".

Anfall som privilegerad enantiomorf

Svens ärorika ögonblick i dikten inträffar då han i strof 20 går till anfall när de andra retirerar. I strof 19 kommenderas "gevär i hand, reträtt" och de andra börjar då dra sig *bakåt*; Sven däremot börjar gå *framåt*. Han faller bajonett (strof 19) och går till anfall (strof 20).

Vid det ögonblick då order om reträtt ges är truppen samlad; därefter går Dufva framåt och resten av truppen bakåt. Genom dessa två rörelser i sinsemellan diametralt motsatt riktning bort från samma utgångspunkt uppstår en endimensionell symmetrisk struktur. Den punkt där truppen stod

då order om reträtt gavs är *symmetricentrum*. (Den enhet som skiljer de två halvorna åt i bilateral symmetri kallas i en endimensionell värld [dvs en linje]: *symmetricentrum*; i en tvådimensionell värld [ett plan]: *symmetriaxel*; och i en tredimensionell värld [en rymd]: *symmetriplan*. Denna särskiljande enhet räknas vanligen icke i sig ha någon substans).

Då Sven och de andra vid bron avlägsnar sig från symmetricentrum åt diametralt motsatta håll, den ena parten i anfall, den andra i reträtt, uppstår alltså en endimensionell bilateralt symmetrisk struktur, vilket redan som sådant kan antas appellera till läsarna på grund av människornas förkärlek för symmetri. Men till yttermera visso är det dessutom så att av de två symmetriska halvorna, *reträtt* och *anfall* är det Sven som nu hör ihop med den privilegierade halvan, dvs anfall.

Att *anfall* hos Runeberg är den privilegierade antonymen (eller i detta fall enantiomorfen) i motsatsparet *anfall* – *reträtt*, är självklart, och framgår mycket tydligt i dikten "Trosskusken". Trosskusken Spelt är en av de inversionsgestalter av vilka det förekommer ett flertal i *Fänrik Ståls sägner*. Trosskusken Spelt lever i smuts, ovårdnad, ovilja och apati, och kör helst sist i raden så länge reträtten går norrut mot Siikajoki, men han blir ren, välvårdad, flitig och ivrig, och kör helst först i raden, då finländarna vänder söderut i anfall.

Då Dufva går till anfall, gör han "tvertom" mot de andra. Vi kan också säga att de två parterna bägge gör tvärtom, vardera i förhållande till den andra. Ordet "tvertom" förekommer två gånger i diktens text, och detta är ingalunda en slump. Vi kan för övrigt i det här sammanhanget notera i förbigående att ordet "tvertom", andra gången det används, icke verkar ha någon uppenbar specifik betydelse på det sättet att det skulle beskriva Dufvas närstridsteknik. Ordet har en vag och oklar betydelse i strof 21, och den verkliga orsaken till dess förekomst torde nog vara den som jag behandlar i den här artikeln.

Ordet "tvertom" är värdeneutralt. Ordet "afvig", som förekommer i strof 6, är däremot icke värdeneutralt, utan det betecknar den icke-privilegierade termen i motsatspar, eller den icke-privilegierade enantiomorfen (halvan) i ett bilateralt symmetriskt helt.

Om betydelsen är "afvig" i första halvan av dikten, så är den "rätt" i andra halvan av dikten. Detta

ord *rätt*, som jag här postulerar, används icke direkt om Dufva, men då Sandels i strof 27 berömmar Dufva, tycker alla (i strof 28) att generalen talat "rätt" (strof 28, andra raden), och naturligtvis är det självklart att det är meningen att läsarna skall uppfatta saken så att Sven gör *rätt* i andra halvan i dikten; och som ett korollarium av detta att de andra *icke* gjorde rätt då de dömde ut Dufva i första halvan. Att Sven gör allt fel ("på tok", strof 3) i första halvan av dikten beskrivs också så att han gör allt "tvertom" (strof 9), och det att *fel* och *rätt* förknippas med *tvärtom* bäddar för andra halvan där det löjliga vänds till det sublimes, och det som var fel (afvigt) blir rätt.

På grund av att Runeberg skrev på svenska saknar ordet *höger* en av de konnotationer som ordet har på många andra språk. På engelska, finska och så vidare är "höger" och "rätt" samma ord (*right, oikea* osv). Men det finns i stället en tematik som bygger på begreppet "afvigt" (och därmed implicit även dess antonym *rätt*) i dikten.

Ordet "afvigt"

I strof 6 betvivlar sergeant Dufva att hans son Sven skulle duga till soldat. Sven svarar (tredje raden):

"Ja," mente gossen, "här går allt helt afvigt mig i hand; / Kanske det mindre konstigt är, att dö för kung och land."

Då Sven väljer att beskriva sin situation med en dativkonstruktion "går ... mig" är detta icke utan signifikans. Att saken uttrycks genom en dativkonstruktion betyder att inga *aktörer* eller *agenter* i detta drama *ordnar det så* att det blir avigt (motigt) för Sven, utan det bara *blir så* att allt blir avigt för Sven! Ingen är *skyldig*; ingen *förebärrelse* riktas mot någon; allt har *bara blivit* så avigt! Av sig självt, tydligen! – Sven är en stor diplomat. Ordet "afvigt" har variantformen *avogt* som betyder "fientligt", och det som Sven – något inlindat – säger, är att han blivit utsatt för "fientlighet" (*avoghet/avighet*), men han pekar inte ut någon eller några, förutom – måhända – ödet eller omständigheterna.

Den betydelse av ordet *afvig* vi nu är inne på behandlas i *Svenska Akademiens Ordbok* (SAOB), kol. 741, och anges som:

motig, som 'tar emot', på tvären, på sned, i olag, illavulsen; om förhållanden o.d.; jfr AFVOG 5. *Jag har ej blivit färdig förrän nu, men allting har också i dag varit så afvigt.*

Avig har som sagt en variantform *avog*, och om *avog* 5 sägs i SAOB (kol. 762) följande:

eg.: som är emot; motig, vidrig, ogynnsam, vrång; oblid;

Exempel på belägg är (beläggsreferenserna utelämnade av utrymmesskäl – här och genomgående):

Lyckan var honom *a(fvog)* fortuna adversa usus est. – Det folket, som öfvervann / Ett avogt öde med hjelte-håg. – En avvog lycka. – En avvog vind dig genast mötte.

Då Sven i strof 7 säger att allt går honom helt avigt i hand, så kan detta tas som en hänvisning till "avog lycka" (fortuna adversa).

Men eftersom *avig* och *avog* som sagt även betyder ung. "fientligt stämd" mot någon, kan man också ta Svens uttalande i strof 6 som en visserligen diplomatisk men dock förebärrelse mot de andra för deras *avoghet (avighet)* gentemot honom. Kanske det inte bara är lyckan (*fortuna*) som är avog mot Sven; kanske endel människor också är det? Att en sådan användning icke var främmande för Runeberg ser vi i ett belägg i SAOB (kol. 742):

Onkel är så afvig nu, så tvär.

Denna "fientlighets"-betydelse av *afvig* rapporteras i SAOB (kol. 742) så här:

om sinnelag l. beteende mot ngn (l. ngt). Afvig, ovänligt stämd emot person eller sak.

Exempel på belägg:

Hon skall hafva wjst sigh mycket ogien och afwigh emoot honom. – De .. bära agg och afvigt sinne mot en hvar, som .. råkat förnärma dem.

Relevant här är möjligen även SAOB-notisen om *Afvighet 2 b* (kol. 743):

vrånghet, vrånghetsinhet. Afvighet .. Esprit de travers. mauvaise volonté.

Beläggsexempel:

Hennes envishet och afvighet att icke tro vanliga saker förr än hon sett och undersökt dem sjelf.

Men för den här betydelsen är i viss bemärkelse även Sven Dufva själv kandidat. Hans tilltag att ”tänka själv”, då han inte är nöjd med det som de andra tänkt för hans räkning, uppfattas av fadern till en början som en sorts ”vrångsinthet”, och andra exempel kunde tas från senare delar av dikten.

Den betydelse som det säkerligen är meningen att vi allra först skall uppfatta för *afvigt* (strof 6) är dock en annan, nämligen ”tafatt”, vilket är SAOB:s betydelse nummer 3 (kol. 741):

bakvänd, tafatt, otymplig.

Beläggsexempel:

Bära sig *afvigt* åt. – Det var då bra *afvigt*! how awfully awkward. – När han skall göra något arbete visar han sig alltid *afvig* och *drumlig*.

Under denna bet.: ”bakvänd, tafatt, otymplig”, anför SAOB även ett för oss mycket bekant belägg: ”Här går allt helt *afvigt* mig i hand.”

I dikten är det meningen att betydelsen ”tafatt, klumpig” skall aktualiseras, och att *afvigt* och *hand* skall kopplas ihop. Uttryckssättet (”... går allt helt *afvigt* mig i *hand*”, min emfas) är menat att signalera att Sven Dufva saknar en viss bestämd sorts begåvning, nämligen *händighet*. Sven är (kanske) inte *händig*. *Händighet* heter på engelska *dexterity*, dvs ”(höger-)händighet”, och i det uttrycket förstärks betydelsen ”skicklig att arbeta med händerna” genom att det förknippas med vad som vanligen är människans ”bättre” hand, hennes manipulatoriska hand. Den här sammankopplingen av *händighet* med högra handen och *tafatt* med vänstra förekommer i figurativt språkbruk, och på detta ger även SAOB (kol. 741) ett exempel, i just den notis som jag nu refererar:

Afvig .. (fig.) Gauche, maladroit.

Det är tydligt att Runeberg i dikten leker med två begrepp: *händighet* och *hänthet*. Svens antydda brist på *händighet* (hans möjliga *tafatt* eller otymplighet) är ett förspel för hans brist på *hänthet*, vilken aktualiseras i strof 9 och därefter.

SAOB noterar för övrigt att Runebergs bruk av *afvigt* är tvetydigt – vilket i förbigående sagt vittnar om vilket skickligt, noggrant och samvetsgrant arbete SAOB är):

I ex. från RNEBERG ... kan man äfv. fatta ordet i en bet. som närmar sig 4; jfr: *Allting bär så afvigt till för honom*.

Ordet *afvigt* är dock inte enbart tvetydigt, utan flertydigt (åtminstone ”tretydigt”). Vi har hittills behandlat två av betydelseerna, dvs bet. ”fientligt” och bet. ”tafatt”. Vi skall nu gå vidare till en tredje betydelse, som är den allra viktigaste.

Med den terminologi som jag ovan redogjort för kan man säga att denna betydelse är: ”den icke-privilegierade enantiomorfen i ett bilateralt symmetriskt helt, eller den icke-privilegierade antonymen i ett motsatspar”. SAOB uttrycker saken så här i kol. 739:

vänd l. riktad bort, dvs. åt annat håll, än rätt l. vanligt är; med fransidan l. den orätta sidan framåt l. uppåt l. utåt.

Och så här i kol. 740:

vänd bakfram l. baklänges; bakvänd.

Beläggsexempel:

Bokstäfverna (på *runstenen*) voro skrefne *afvige* och *gingo* ifrån högra handen åt den vänstra.

I samma kolumn:

i en riktning, motsatt den egentliga l. vanliga; bakfram, baklänges; äfv. motsols.

Afvigt hör således i en av sina betydelser – dvs den nu aktuella – ihop med sådana ord som t.ex. eng. (i synnerhet Austr. eng.) *widdershins*, och motsvarande ord i andra språk och dialekter, och i dikten ”Sven Dufva” finns *afvigt* med för att i läsarnas sinne inplantera idén om lateral relativism. Runeberg uppmanar oss att på samma sätt som sker i dikten ifrågasätta vedertagna hierarkier och maktrelationer.

I första delen av dikten ”går” allt möjligt för Sven ”*afvigt* i hand”, dvs han är bara en mottagare av dessa aversa, aviga, motiga saker: ett *objekt*. Men i andra halvan av dikten växer han till ett *subjekt* och tar sitt öde i egen hand, och då förvandlas allt: hans brist på *hänthet* (första halvan) blir en fördel (*tvehänthet*), och det *aviga* vänds ”tvertom” om och blir *rätt*.

Samtidigt kan vi som läsare se allt som hände i första halvan av dikten i ett nytt ljus. Ett av de uttryck som ändrar betydelse är ordet *underting*. I

strof 11 lär vi att "En hvar, befäl och manskap log åt detta underting" och betydelsen av *underting* är här då närmast "någonting underligt". Men i andra halvan av dikten aktualiseras en annan betydelse av *underting*, nämligen "underverk, mirakel" (Wrede 153: "*underting* Enligt SAOBarkiv bekant sedan 1762 i betydelsen underverk"). Sven Dufvas bana går från det underliga till det mirakulösa, från det löjliga till det sublimala.

Runebergs dikt förhärsligar de förtrycktas upprättelse, och dikten inspirerade under decennier (ända in på andra halvan av 1900-talet) de förfördelade till motstånd och framgångsrikt självförverkligande. I dikten gjorde Runeberg bruk av människans inneboende längtan efter symmetri, en längtan som existerar överallt och alltid. Dikten har till den här delen universell relevans, och blir i det här avseendet aldrig föråldrad.

NOTER

- 1 Såsom Wrede påpekar (148), med hänvisning till Berg & Hjertén (vilka framhållit Sven Dufvas släktskap med folksagans yngsta bror), är Sven Dufva "icke beroende av en historisk förebild, han är skisserad på ett litterärt mönster."

Förutom litterära förebilder, vilka jag av utrymmesskäl förbigår (se Berg & Hjertén!), är även kristna, antropologiska och filosofiska aspekter relevanta, och det är om dessa sistnämnda som min uppsats handlar.

- 2 Runebergs revisioner går här i två diametralt motsatta riktningar. Å ena sidan ändrades "korpral", som var den ursprungliga militärgraden, till "sergeant" vilket är en befördran eller upphöjelse. Å andra sidan ändrades det neutrala "rote" först till det pejorativa "jordlapp" (ö 1, Wrede 143) och sedan till "torfva", vilket visar att Runeberg ville göra skillnad mellan faderns rang i det militära och det civila. Jfr även "arm", strof 1, rad 1.

Denna värdeskala – det civila = lågt värde; det militära = högre värde – innebär att Svens önskan att efterlikna sin far (och bli soldat) *redan som sådan* kan ses som ett uttryck för hans ambition och hans vägran att acceptera sin "låga" roll i livet.

- 3 Denna neologism (som inte finns i SAOB) behöver jag som en fackterm för att beteckna den del av människans kroppsliga lateralisering som berör hennes händer.

LITTERATUR

Ruben G:son Berg och Ivar Hjertén, "Inledning och kommentar" i Johan Ludvig Runebergs *Fänrik Ståls sägner* (Stockholm 1913).

Caroline Moore, "Milton's St. Michael and Holy Ambidexterity," *Milton Studies* XXVII (Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 1992).

Ralf Norrman, *Wholeness Restored: Love of Symmetry as a Shaping Force in the Writings of Henry James, Kurt Vonnegut, Samuel Butler and Raymond Chandler* (Frankfurt am Main: Peter Lang, 1998).

—, "Creating the World in Our Image: A New Theory of Love of Symmetry and Iconicist Desire" ss. 59–82 i *Form Miming Meaning* (Amsterdam: John Benjamins, 1999).

—, *The Insecure World of Henry James's Fiction* (London: Macmillan; New York: St. Martin's Press, 1982). Kap. fem ss. 137–84.

—, *Samuel Butler and the Meaning of Chiasmus* (London: Macmillan; New York: St. Martin's Press, 1986).

—, "Enantiomorphism and Samuel Butler's *The Authoress of the Odyssey*," *Word & Image* (July-September 1986), Vol. 2, No. 3, 231–36.

Johan Ludvig Runeberg, *Fänrik Ståls sägner. En samling sånger I* (Borgå: P. Widerholm, 1848).

—, *Fänrik Ståls sägner. En samling sånger II* (Helsingfors: Finska litteratursällskapet, 1860).

Alan Watts, *The Two Hands of God. The Myths of Polarity* (New York: Collier, 1970).

Johan Wrede et al. *Kommentarer till Fänrik Ståls sägner* (Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland XIV:1, 1983).

Jag tackar Svenska Kulturfonden för ett stipendium som underlättat arbetet med det här projektet.

SVEN DUFVA

1. Sven Dufvas fader var sergeant, afdankad, arm och grå,
Var med år åttiåtta ren och var ren gammal då;
Nu bodde på sin torfva han och fick sitt bröd af den,
Och hade kring sig nio barn, och yngst bland dem sin Sven.
2. Om gubben haft förstånd, han sjelf, att dela med sig af
Tillräckligt åt en sådan svärm, det vet man ej utaf;
Dock visst lär han de äldre gett långt mer än billigt var,
Ty för den son, som sist blef född, fanns knappt en smula kvar.
3. Sven Dufva växte upp likväl, blef axelbred och stark,
Slet ondt på åkern som en träl och bröt opp skog och mark,
Var from och glad och villig städs, långt mer än mången klok,
Och kunde fås att göra allt, men gjorde allt på tok.
4. ”I herrans namn, du arma son, hvad skall af dig väl bli?”
Så talte gubben mången gång allt i sitt bryderi.
Då denna visa aldrig slöts, brast sonens tålmod.
Och Sven tog till att tänka sjelf så godt han det förstod.
5. När derfor sergeant Dufva kom en vacker dag igen
Och kuttrade sin gamla ton: ”hvad skall du bli, o Sven?”
Sågs gubben, ovan förr vid svar, bli helt förskräckt och flat,
När Sven lät upp sin breda näbb och svarte: ”jo, soldat!”
6. Den åldrige sergeanten log föraktligt dock till slut:
”Du, slyngel, skulle få gevär och bli soldat, vet hut!”
”Ja,” mente gossen, ”här går allt helt avvigt mig i hand;
Kanske det mindre konstigt är, att dö för kung och land.”
7. Den gamle Dufva häpnade och gret helt rörd en tår;
Och Sven han tog sin säck på rygg och gick till närmsta corps.
Målfyllig var han, frisk och sund, allt annat sågs förbi,
Och utan prut blef han rekryt vid Dunckers kompani.
8. Nu skulle Dufva få sig pli och läras exercis.
Det var en lust att se derpå, det gick på eget vis
Korpralen skrek och skrattade, och skrattade och skrek,
Men hans rekryt förblef sig lik, vid allvar som vid lek.
9. Han var visst outtröttelig, om nånsin någon ann,
Han stampade att marken skalf och gick så svetten rann,
Men roptes vändning åt ett håll, då slog han bom på bom,
Tog höger-om och vänster-om, men ständigt rakt tvertom.

10. Gevär på axel lärde han, gevär för fot också,
Att skyldra, fälla bajonet, allt tycktes han förstå,
Men roptes skyldra, fällde han som oftast bajonett,
Och skreks gevär för fot, flög hans på axeln lika lätt.
11. Så blef Sven Dufvas exercis beryktad vidt omkring,
En hvar, befäl och manskap, log åt detta underting;
Men han gick trygg sin jemna gång, var tålig som förut
Och väntade på bättre tid – och så bröt kriget ut.
12. Nu skulle truppen bryta opp, då blef i fråga stältdt
Om Dufva kunde anses klok och tagas med i fält?
Han lät dem prata, stod helt lugn och redde saken så:
”Om jag ej får med andra gå, får jag väl ensam gå.”
13. Gevär och ränsel fick han dock behålla, äfven han,
Fick vara dräng, der man höll rast, soldat der striden brann;
Men slåss och passa opp gick allt med samma jemna ståt,
Och aldrig blef han kallad rädd, blott tokig mellanåt.
14. På återtag var Sandels stadd, och Ryssen trängde på,
Man drog sig undan steg för steg längs stranden af en å.
Ett stycke fram på härens väg gick öfver ån en spång,
Der stod en liten förpost nu, knappt tjugu man engång.
15. Som den var sänd i ändamål att bota vägen blott,
Låg den i ro, sen det var gjordt, långt skild från hugg och skott,
Tog för sig i en bondgård der allt hvad den kunde få,
Och lät Sven Dufva passa upp, ty han var med också.
16. Men plötsligt blef det annat af, ty utför närmsta brant,
I sporrsträck, på en löddrig häst, kom Sandels' adjutant:
”Till bryggan, gossar,” ropte han, ”för Guds skull, i gevär!
Man sport, att en fiendtlig trupp vill öfver elfven der.”
17. ”Och herre,” talte han till den, som förde folket an,
”Rif bron, om ni det kan, om ej, så slåss till sista man!
Armén är såld, om fienden här slipper i vår rygg.
Ni skall få hjälp, generalen sjelf han ilar hit, var trygg!”
18. Han flög tillbaka. Men till bron hann truppen knappast ned,
När högt på andra strandens vall en Rysk pluton sig spred.
Den vidgades, den tätnade, den lade an, det small;
Dess allraförsta salfva ren blef åtta Finnars fall.
19. Det var ej godt att dröja mer, man svigtade enhvar.
Ännu en åska, och man såg blott fem kamrater kvar.
Då lydde alla när det ljöd: ”gevär i hand, reträtt!”
Sven Dufva blott tog miste han och fällde bajonett.

20. Än mer, hans svängning till reträtt gick ock besatt på sned.
Ty långt ifrån att dra sig bort bröt han på spången ned.
Der stod han axelbred och styf, helt lugn på gammalt vis,
Beredd att lära hvem som helst sin bästa exercis.
21. Det dröjde heller länge ej, förrn han den visa fick,
Ty bron sågs fylld med fiender i samma ögonblick,
De rände på, man efter man, men åt enhvar som kom
Gafs höger-om och vänster-om, så att han damp tvertom.
22. Att störta denna jätte ned var mer än arm förmått,
Och ständigt var hans närmsta man hans skygd mot andras skott,
Dock djerfvare blef fienden ju mer hans hopp bedrogs;
Då syntes Sandels med sin flock och såg hur Dufva slogs.
23. ”Bra bra,” han ropte, ”bra, håll ut, min käcka gosse du,
Släpp ingen djefvul öfver bron, håll ut en stund ännu!
Det kan man kalla en soldat, så skall en Finne slåss.
Fort, gossar, skynden till hans hjälp! Den der har räddat oss.”
24. Tillintetgjordt fann fienden sitt anfall innan korrt,
Den Ryska truppen vände om och drog sig långsamt bort;
När allt var lugnt, satt Sandels af och kom till stranden ned
Och frågte hvar den mannen fanns, som stod på bron och stred.
25. Man viste på Sven Dufva då. Han hade kämpat ut,
Han hade kämpat som en man, och striden de var slut;
Han tycktes hafva laggt sig nu att hvila på sin lek,
Väl icke mera trygg än förr, men mycket mera blek.
26. Och Sandels böjde då sig ned och såg den fallne an,
Det var ej någon obekant, det var en välkänd man;
Men under hjertat, der han låg, var gräset färgadt rödt,
Han bröst var träffadt af ett skott, han hade ren förblödt.
27. ”Den kulan visste hur den tog, det måste erkändt bli,”
Så talte Generalen blott, ”den visste mer än vi;
Den lät hans panna bli i fred, ty den var klen och arm,
Och höll sig till hvad bättre var, hans ädla tappra barm.”
28. Och dessa ord de spriddes sen i hären vidt och bredt,
Och alla tyckte öfverallt att Sandels talat rätt.
”Ty visst var tanken” mente man, ”hos Dufva knapp till mått,
Ett dåligt hufvud hade han, men hjertat det var godt.”